

INŻ. EUGENJUSZ J. ZACZYŃSKI

**Zagadnienie
planu regionalnego
polskiego zagłębia
węglowo-przemysłowego**

36-ta odbitka
z czasopiema „Technik“
w Katowicach.

KATOWICE 1932.

DRUKARNIA „NAKLADOWA“ BĘDZIN, KOŚCIUSZKI 20.

INŻ. EUGENJUSZ J. ZACZYŃSKI

**Zagadnienie
planu regionalnego
polskiego zagłębia
węglowo-przemysłowego**

36-ta odbitka
z czasopisma „Technik“
w Katowicach.

338 (438)

K A T O W I C E 1932.

DRUKARNIA „NAKLADOWA“ BĘDZIN, KOŚCIUSZKI 20.

WYDZIAŁ ARCHITECTURY
POLITECHNIKI ŁÓDZKIEJ
Kr 2810 (materiał)

Cel planu regionalnego.

Przystępując do omówienia zagadnienia planu regionalnego polskiego zagłębia węglowo-przemysłowego należy choć w krótkości omówić zadania takiego planu.

Plany regionalne, zwane również planami zagospodarowania, mają za zadanie stworzyć ogólne ramy terenowe, tak wykształcone, by umożliwiały zgodny i harmonijny rozwój wszystkich dziedzin życia gospodarczego i społecznego.

Rozwój życia gospodarczego ostatnich dziesięcioleci spowodował kolosalne nagromadzenie obok siebie różnych, niejednokrotnie sprzecznych interesów. Im silniejszy jest puls życia gospodarczego i im większe jest nagromadzenie różnych ośrodków twórczości gospodarczej obok siebie, tem większą jest ilość sprzeczności i poważnych powikłań, dla których rozwiązania nie wystarcza dobrowolne porozumienie się bezpośrednio zainteresowanych, lecz powstaje konieczność szerszego, ogólnego ujęcia i unormowania tych zagadnień. Takimi regulatorami powstających sprzeczności są plany zagospodarowania.

By spełnić to zadanie plan regionalny musi rozwiązać w zarysie następujące zagadnienia:

- 1) wybrać miejsca szczególnie odpowiednie na warsztaty pracy i produkcji z uwagi na warunki przyrodzone, złoża mineralne, źródła energii i tanie środki transportowe;

- 2) przewidzieć miejsca potrzebne dla mieszkania i odpoczynku i tak je w terenie usytuować, by umożliwiały jaknajdogodniejszy, najszybszy i najtańszy dostęp z miejsc zamieszkania do miejsc pracy, a równocześnie nie wywierały na siebie ujemnego wpływu;

3) zarezerwować i chronić miejsca potrzebne na produkcję środków żywności i wydzielić miejsca nieodpowiednie na cele mieszkaniowe a jednak tak zorganizować gospodarstwo społeczne, by nie było zmarnowanym, by każdy kawałek ziemi brał czynny udział w przemianie i tworzeniu wartości gospodarczych;

4) połączyć siecią wszelkiego rodzaju arterij komunikacyjnych wszystkie miejsca pracy, mieszkania, odpoczynku i rozrywki w ten sposób, by każda z nich była jaknajbardziej wyzyskana, a tem samem pracowała jaknajekonomiczniej;

5) stworzyć źródła energii mechanicznej, połączyć je z sobą i tak ją rozprowadzić po całym terenie regionu, by była jednako łatwo i tanio uzyskana w każdym potrzebnym punkcie;

6) wyszukać źródła wody zdatnej dla celów gospodarstwa domowego i przemysłowych w potrzebnej ilości, rozprowadzić ją po terenach zapotrzebowania, oraz zneutralizować i odprowadzić w sposób nieszkodliwy dla gospodarstwa społecznego wszelkiego rodzaju wydaliny i wody zużyte;

7) tak zorganizować życie, by dawało ono możliwie każdemu, maksimum zadowolenia i dóbr materialnych, oraz złagodzić tarcia wynikające z kolizji interesów i wciągnąć wszystkich do zgodnej pracy nad stworzeniem wyżej nakreślonej całości.

Tu muszę zaznaczyć i silnie podkreślić, że celem planu regionalnego nie jest zastąpienie miast, gmin i powiatów w pracy nad sporządzeniem planów zabudowania (regulacyjnych), lecz tylko koordynowanie poczynań, pomoc i współpraca z biurami regulacyjnymi tych ośrodków, zbieranie dezyderatów i rozwiązywanie zagadnień przechodzących zainteresowanie, możliwość i siły pojedynczych środowisk, a leżących w interesie dobra ogólnego.

Również zagadnienie zmiany granic administracyjnych nie wchodzi w zakres prac nad planem regionalnym. Plan regionalny obejmuje tereny gospodarczo identyczne i ciągnące ku sobie i nie liczy się z granicami administracyjnymi, których ustalenie należy do władz politycznych.

Wreszcie kilka słów w sprawie realizacji planu regionalnego. Zarzut, iż brak pieniędzy nie pozwoli na jego realizację rozbija się o fakt, że w ciągu dzieścioleci w których będzie następywała realizacja, wydatki poszczególnych komun, instytucyj, przedsiębiorstw państwowych i prywatnych na cele przewidziane w planie zagospodarowania pójdą napewno w setki milionów. Nie chodzi zatem o stwarzanie specjalnych wydatków, lecz takie pokierowanie gospodarką ogólnospołeczną, by każde poczynanie było świadomym i pewnym krokiem wprzód ku zgóry przemysłanemu celowi.

Tak pojęta realizacja planu zagospodarowania nietylko nie spowoduje żadnych specjalnych wydatków, lecz przyniesie daleko idące korzyści i oszczędności.

Przybliżone granice regionu.

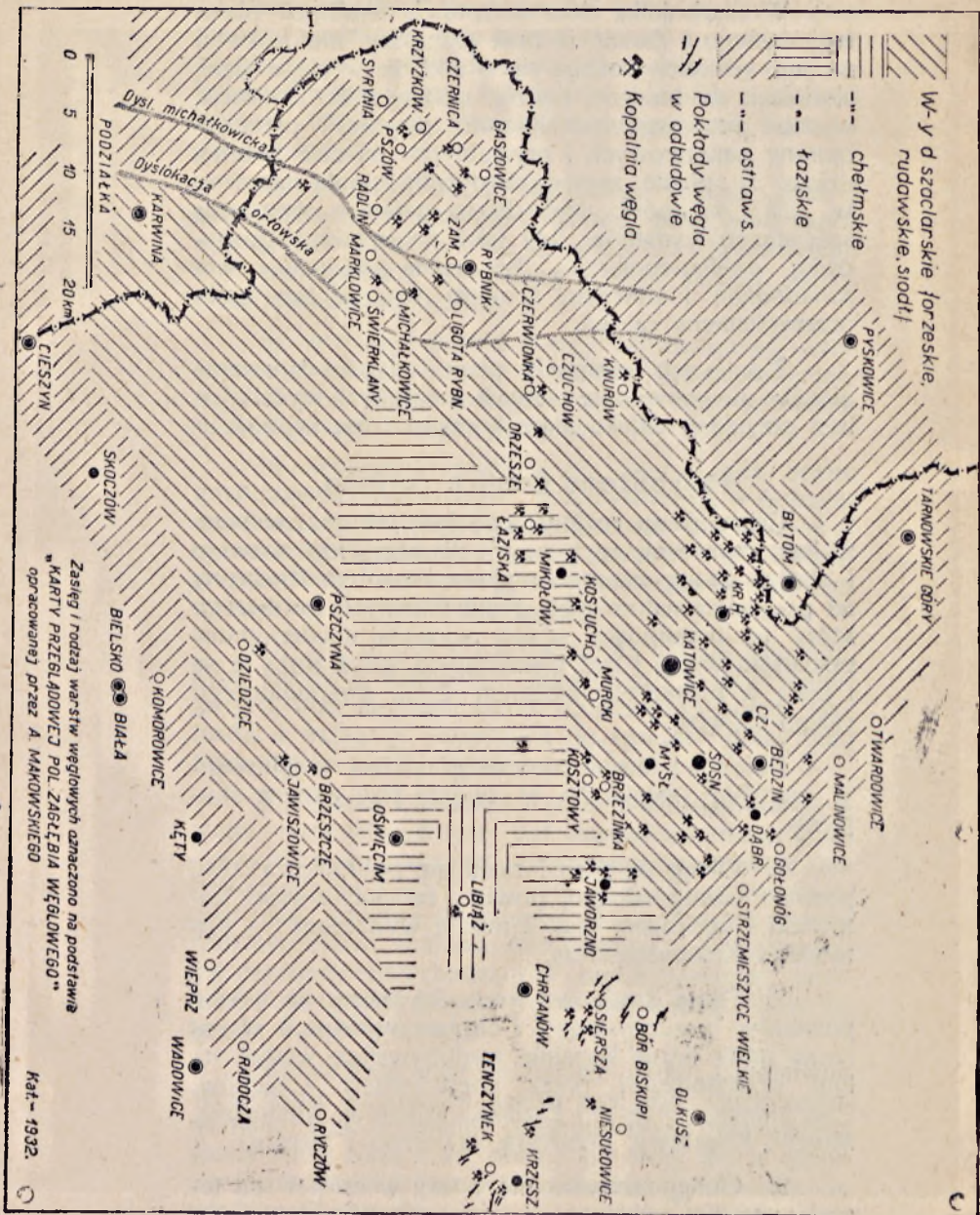
Celem planu regionalnego jest, jak już wspominałem, stworzenie wytycznych dla przyszłego rozwoju i dlatego zasięg naszego regionu musi być oznaczony na podstawie naturalnych granic przemysłu górniczego który tu dominujący wpływ wywiera, a więc granic pokładów węgla i rud metalicznych, gdyż złoża te są i będą w przyszłości motorem życia gospodarczego całego zagłębia.

Dzisiejsze rozmieszczenie górnictwa węglowego w zagłębiu (mapka Nr. 1) tworzy trzy główne skupienia.

1. Okręg północny, zajmujący południową część powiatu tarnogórskiego, powiaty świętochłowicki, kатовicki i będziński, oraz 2 miasta wydzielone — Katowice i Królewska-Hutę.

2. Okręg środkowo-wschodni leżący na terenie powiatów pszczyńskiego i chrzanowskiego, a utworzony przez liczne kopalnie wydobywające węgiel na linii przechodzącej przez miejscowości: Czuchów, Czerwionkę, Orzesze, Łaziska, Mikołów, Kostuchnę, Murcki, Kosztowy, Brzezinkę, Jaworzno i Sierszę.

3. Okręg zachodni, który leży w całości na terenie powiatu rybnickiego i zajmuje w przybliżeniu obszar ograniczony przez Ligotę Rybnicką, Michałko-

wice, Świerklany Górne, Markłowice, Radlin, Pszów, częściowo Syrynię, Krzyszkowice, Czernicę, Gaszowice i Zamysłów (na południe od Rybnika).

Ponadto istnieje kilka odrębnie wysuniętych kopalń, a mianowicie: kopalnia w Tenczynku na wschodniej, kopalnie w Libiążu, Brzeszczu, Jawiszowicach, i Dziedzicach na wschodnio-południowej granicy, oraz kopalnia w Knurowie w północnej części powiatu rybnickiego.

Wszystkie powyższe okręgi, jak i wymienione luźne kopalnie tego całego polskiego zagłębia węglowego, opierają swe istnienie na wspólnym podłożu węglowym, którego granice stanowią w przybliżeniu: (mapka Nr. 1). Pyskowice (po stronie niemieckiej), Tarnowskie Góry, Twardowice, Malinowice, Gołonóg, Strzemieszyce Wielkie, Bór Biskupi, Niesułowice, Krzeszowice, Tenczynek, Ryczów, Radocza, Wieprz, Kęty Komorowice, Skoczów i Cieszyn. Południowa granica nie jest jeszcze definitywnie ustalona i wedle ostatnich badań przechodzi prawdopodobnie wzdłuż podnóży Beskidu Zachodniego. Granicy zachodniej zupełnie nie poruszam, gdyż znajduje się ona poza granicami Polski.

Złoża rud metalicznych są rozłożone głównie na obszarze północnego okręgu węglowego i na terenach powiatów sąsiadujących od północy i wschodu.

Główne kopalnie rudy cynkowej i ołowianej leżą na terenie powiatu świętochłowskiego i olkuskiego; niewielkie ilości wydobywają kopalnie tarnogórskie.

Złoża rudy żelaznej występują głównie na terenie powiatu częstochowskiego i będzińskiego. Mniejsze ilości wydobywają kopalnie powiatu olkuskiego i tarnogórskiego.

Pewną ocenę co do ważności poszczególnych powiatów dla rozwoju interesów gospodarczych całego zagłębia górniczo-przemysłowego dają poniższe zestawienia (tabela Nr. 1 i 2), opracowane na podstawie pracy J. Piekalkiewicza i St. Rudkowskiego — „Okręgi Gospodarcze Polski“ (Kwartalnik statystyczny 1927, str. 624—638). W zestawieniach podano wydobyte poszczególnych kopalni, jak również produk-

TABELA I. Wydobycie.

Powiat	Węgiel kamienny		Ruda żelazna		Ruda cynku i ołowiu		
	Ilość kopaln	Wydobycie w %	Ilość kopaln	Wydobycie w %	Ilość kopaln	Wydobycie r. cynku	Wydobycie r. ołowiu
Wieluński	—	—	1	3,8	—	—	—
Częstochowski	—	—	4	54,0	—	—	—
	—	—	5	57,8	—	—	—
<i>Okręg północny</i>							
Tarnowskogórski	1	1,3	3	8,6	2	0,5	0,2
Świętochłowicki	14	19,3	—	—	5	86,0	90,7
Król-hucki (miasto)	2	5,5	—	—	—	—	—
Katowicki (miasto i powiat)	14	28,0	—	—	—	—	—
Będziński	33	19,7	2	16,4	—	—	—
Olkuski	—	—	1	1,6	3	13,5	9,1
<i>Okręg środkowy</i>							
Pszczynski	64	73,8	6	26,6	10	100,0	100,0
Bielski	5	5,7	—	—	—	—	—
Oświęcimski	1	0,8	—	—	—	—	—
Chrapkowski	1	1,1	—	—	—	—	—
	9	4,7	—	—	2	0,0	—
	16	12,3	—	—	2	0,0	—
<i>Okręg zachodni</i>							
Rybnicki	10	13,9	—	—	—	—	—
	10	13,9	—	—	—	—	—
	10	13,9	—	—	—	—	—
Razem	90	100,0	11	84,4	12	100,0	100,0

cję żelaza, cynku i ołowiu w każdym powiecie w procentach ogólnopolskiego wydobycia (produkcji), przy czym jako podstawę przyjęto rok 1925*)

TABELA II. **Produkcja.**

Powiat	Żelazo i stal		Cynk i ołów		
	Ilość hut	Produkcja w %	Ilość hut cynku i ołow.	Prod. cynku w %	Prod. ołowiu w %
Częstochowski . . .	1	6.8	—	—	—
	1	6.8	—	—	—
<i>Okręg północny</i>					
Tarnowskogórski . .	—	—	2	4.3	76.4
Świętochłowicki . .	6	46.6	3	25.8	0.5
Król.-hucki (miasto) .	2	5.7	—	—	—
Katowicki (miasto i powiat)	4	14.7	18	55.9	22.9
Będziński	8	19.0	2	4.3	0.1
Olkuski	—	—	—	—	—
	20	86.0	25	90.3	99.9
<i>Okręg środkowy</i>					
Pszczynski	—	—	—	—	—
Bielski	—	—	—	—	—
Oświęcimski	—	—	—	—	—
Chrzanowski	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—
<i>Okręg zachodni</i>					
Rybnicki	1	1.6	—	—	—
	1	1.6	—	—	—
Razem	22	94.4	25	90.3	99.9

Obie tabele wykazują, że powiat częstochowski jest związany z zagłębieniem tylko wydobyciem rudy żelaznej, oraz zbliżony niewielką produkcją żelaza i stali. Wśród pozostałych powiatów widzimy dwie odcinające się grupy: grupę okręgu północnego i grupę łączącą okręgi środkowo-wschodni i zachodni.

*) Doskonałą statystykę górnictwa wydaje co roku departament górniczy Ministerstwa Przemysłu i Handlu na podstawie raportu Okręgowych Urzędów Górniczych bliższe więc daty można tam znaleźć. (Red.)

Podobny podział przeprowadzili w swej, wyżej wspomnianej pracy Piekalkiewicz i Rudkowski, którzy odrzucili powiat częstochowski do osobnego okręgu częstochowskiego, powiat bielski do okręgu Bielsko-Biała-Cieszyn, zaś pozostałe powiaty podzielili na dwa okręgi:

1) okręg węglowo-hutniczy, obejmujący powiaty będziński, katowicki, świętochłowicki i miasta Katowice i Królewską-Hutę, oraz powiat rybnicki,

2) okręg węglowy, łączący powiat olkuski, chrzanowski, oświęcimski i pszczyński. (Kwart. Stat. str. 703).

Jako podstawę takiego podziału przyjęto stosunek ilości robotników zatrudnionych w górnictwie i hutnictwie do ilości robotników pracujących w innych przemysłach.

Podział ten nie może być jednak miarodajny dla oznaczenia granic planu regionalnego, gdyż po pierwsze tereny określone jako „okręg węglowy“ są terenami przyszłego rozwoju zagłębia przemysłowego, a po wtóre już dziś na tych terenach istnieją liczne zakłady przemysłu przetwórczego, związane jaknajściślej z produkcją okręgu „węglowo-hutniczego“.

Ponadto powiaty rybnicki, pszczyński, oświęcimski, chrzanowski i olkuski posiadają znaczne kompleksy zieleni i lasów i muszą być złączone w jedną całość z okręgiem północnym, gdyż są one jedynym i nieodzownym rezerwatem zieleni, w którym ludność przemysłowa może szukać odpoczynku i świeżego powietrza.

Wreszcie należy zwrócić uwagę na ten fakt, że stała, znaczna ilość bezrobotnych powstaje z tego powodu, iż prawie wszyscy robotnicy w zagłębiu węglowo-przemysłowym należą do bezrolnych i żyją wyłącznie z przemysłu. Jakikolwiek wahania na rynkach zbytu dla płodów tego okręgu, które są nieuniknione i będą się stale powtarzać w przyszłości, powodują natychmiast powstawanie rzesz bezrobotnych i głodnych, pozbawionych niejednokrotnie nawet dachu nad głową. Dlatego rzeczą niezmiernie pilną i ważną jest szczegółowe zbadanie czy i w jakim stopniu możnaby zapobiec powstawaniu bezrobocia przez osadzenie

znacznej części robotników zajętych w górnictwie, na małych gospodarstwach ogrodniczo-podmiejskich. Trudno w tym miejscu zastanawiać się nad sposobami ewentualnego przeprowadzenia takiej akcji, jednak by można wogóle o niej myśleć, należy uprzednio znaleźć takie tereny, któreby w niczem nie narażając na szwank podstawowych interesów górnictwa i przemysłu, nadawały się na cele osadnictwa. Tych terenów można szukać tylko w wymienionych uprzednio, południowo-wschodnich powiatach.

Opierając się na powyższych wywodach i posługując się dla wygody granicami powiatów, można określić, że prace planu regionalnego w przybliżeniu obejmą: (mapka Nr. 2).

1) na terenie województwa śląskiego — południową część powiatu tarnogórskiego, powiat świętochłowicki, miasto Królewską Hutę, miasto Katowice, powiaty katowicki, pszczyński i rybnicki, oraz północne części powiatów cieszyńskiego i bielskiego;

2) na terenie województwa krakowskiego — północną część powiatu bialskiego, zachodnio-północną część powiatu wadowickiego, oraz powiat chrzanowski tak daleko, by południowo-wschodnia granica regionu pokrywała się w przybliżeniu z zasięgiem pokładów węglowych;

3) na terenie województwa kieleckiego — powiat będziński i zachodnią część powiatu olkuskiego, wraz z miastem Olkuszem.

Ogólna powierzchnia regionu wyniesie około 4.100 km², zaś zaludnienie 1,350.000 osób.

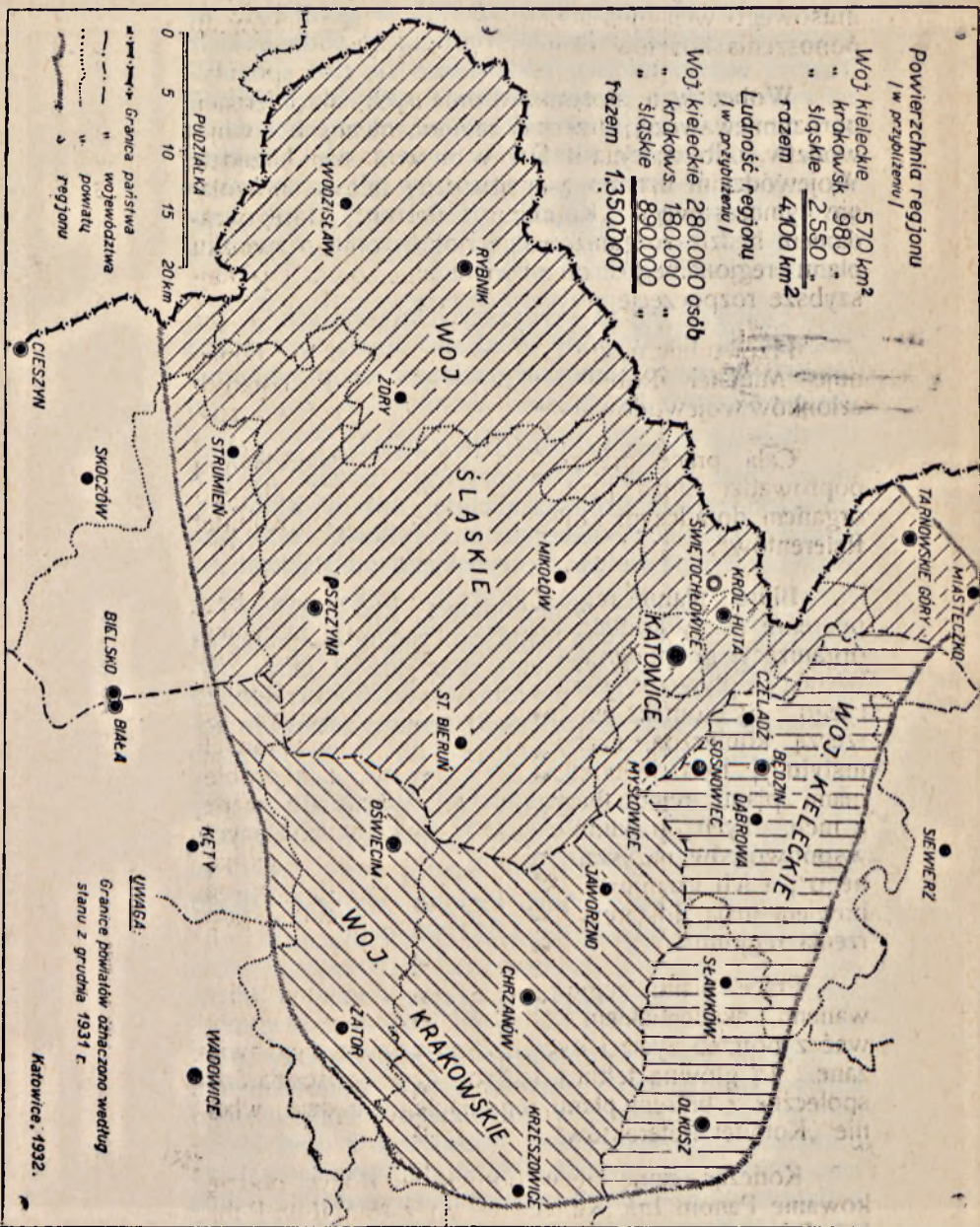
Organizacja pracy.

Prace planu regionalnego obejmą obszary podlegające potrójnemu ustawodawstwu budowlanemu. Na terenie województw kieleckiego i krakowskiego obowiązuje polska ustawa budowlana z dnia 16 lutego 1928 r.; na górnośląskiej części pruska ustawa o linjach budowlanych (Fluchtliniengesetz) z dnia 2 lipca 1875 roku, zaś na cieszyńskiej części austriacka ustawa budowlana z dnia 2 czerwca 1883 r. Dwie

Powierzchnia regionu
/ w przylżeniu /

Woj kieleckie	570 km ²
Woj krakowski	980
Woj śląskie	2 550
razem	4 100 km²

Ludność regionu (w przylżeniu)	
Woj kieleckie	280 000 osób
Woj krakowski	180 000
Woj śląskie	890 000
razem	1 350 000

MAPKA Nr 2 - PRZYBLIŻONE GRANICE REGIONU

ostatnie ustawy nie dają żadnych podstaw do przymusowego wciągnięcia zainteresowanych ośrodków do ponoszenia kosztów planu regionalnego.

Wobec tych stosunków prawnych na konferencji porozumiewawczej trzech zainteresowanych województw, odbytej dnia 4 lutego br. w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim uznano za najbardziej celowe powołanie tymczasowego „Komitetu Czterech“, którego zadaniem będzie zorganizowanie dobrowolnego związku planu regionalnego, oraz stworzenie biura i jaknajszysze rozpoczęcie pierwszych prac.

Przewodniczącego „Komitetu Czterech“ zamianuje Minister Robót Publicznych, zaś pozostałych członków wojewodowie zainteresowanych województw.

Całą pracę przygotowawczą i projektodawczą poprowadzi biuro planu regionalnego, dla którego organem doradczym i opiniodawczym będzie „Komitet Referentów“.

Biuro planu regionalnego musi nawiązać bezpośredni ścisły kontakt z szeregiem władz, instytucji, organizacji gospodarczych i społecznych, które wywierają wpływ na kształtowanie się życia gospodarczego. By kontakt ten mógł być stały i ścisły, jest rzeczą konieczną, ażeby w każdej z wymienionych instytucji była jednostka zajmująca się stale problemami planu regionalnego w odniesieniu do każdej z nich. Tych opiekunów, inspiratorów i najbliższych współtwórców nazywam „referentami planu regionalnego“, a ich gremjum „Komitetem Referentów“; oni bowiem mają dostarczyć wszystkich danych dla stworzenia regionu.

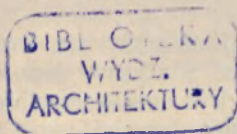
Prace planu regionalnego nie mogą być oderwanymi, akademickimi studjami, lecz muszą wypływać z potrzeb życia i być nierozzerwalnie z niem związane. Tą główną tętnicą, łączącą życie gospodarczo-społeczne z biurem planu regionalnego będzie właśnie „Komitet Referentów“.

Kończąc, czuję się w obowiązku złożyć podziękowanie Panom Inż. Kuncewiczowi z Min. Rob. Publ., Inż. Różańskiemu-kierownikowi biura planu regional-

nego Warszawy i Inż. Klenczarowi Rady miernictwa w Wyższym Urzędzie Górniczym w Katowicach, za nader chętnie udzielenie mi rad, wskazówek, oraz potrzebnych map i materiałów.

Literatura.

- 1) Was ist und was will die Landesplanung? — von Regierungspräsident Elfen, Köln.
- 2) Städtebau und Landesplanung — von Otto Bünz, Berlin 1928.
- 3) Karta przeglądowa Polskiego Zagłębia Węglowego — przez A. Makowskiego — 1:300.000.
- 4) Das Oberschlesische Steinkohlenbecken — von C. Gaebler, Katowice 1909.
- 5) Okręgi Gospodarcze Polski — J. Piekalkiewicz i St. Rudkowski, Kwart. Stat. 1927.
- 6) Sprawozdanie z podróży naukowej do Niemiec — Inż. St. Różański, Inż. J. Chmielewski i Inż. K. Lisowski.

10 -

2810